

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO EVANGELIKŲ TEOLOGIJOS FAKULTETAS IR LIETUVOS POLITIKA KLAIPĖDOS KRAŠTE

Arūnas Baublys

Klaipėdos universitetas

Anotacija

*Straipsnyje, išanalizavus Vytauto Didžiojo universiteto Evangelikų teologijos fakulteto veiklos raidą ir problemas, atskleidžiamas vienas esminių konfesinės politikos, kurią vykde Lietuvos valdžia Klaipėdos krašte, aspektų, kurio kontrahentais buvo Klaipėdos krašto lietuviai liuteronai ir Didžiosios Lietuvos abiejų evangelikų bažnyčių atstovai. Straipsnyje tiriama, kaip fakulteto veiklos kontekste įgyvendinti dar iš nacionalinio atgimimo epochos atsineštų lietuviybės idėjų plėtros ir įtvirtinimo modeliai, atsižvelgiant į skirtingą kultūrinį ir religinį kontekstą. Tyrimų rezultatai atskleidė, kad net tos pačios tautos, siekdamos bendro tikslo, skirtingomis politinėmis ir religinėmis aplinkybėmis gali skirtingai traktuoti tikslui įgyvendinti pasirenkamus būdus. Straipsnis parengtas 2014 m., vykdant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą mokslininkų grupių projektą „Kultūrinių idėjų transferas nacionalinio atgimimo kontekste: Prūsijos Lietuvos ir Didžiosios Lietuvos dialogas“ (MIP – 14122).
PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Vytauto Didžiojo universitetas, Evangelikų teologijos fakultetas, Klaipėdos kraštas, politika.*

Abstract

*In diesem Artikel, auf Grund der systematisch durchgeführten Forschungen und zusammengebrachten Archivalien, erforscht man die Wirkung und die Geschichte der Evangelisch theologischen Fakultät der Universität Vytautas der Magnus in Kaunas als Beispiel den konfessionellen Politik die war geführt von der Seite der Litauischen Regierung in dem Gebiet Klaipėda / Memel in der zwischenkrieg Zeit. Das ist die Forschung derer Ziel ist zu erforschen wie durch die Entwicklung der Fakultät waren verwirklicht die Ideen und Modellen des nationalen litauischen Bewusstseins die waren entwickelt von den Stellvertretern der selber Nation aber in den Verschiedenen historischen und konfessionellen umständen. Dieser Artikel ist vorbereitet im Jahre 2014 in Rahmen des Nationalen Projektes „Transfer der Ideen in dem Kontexte der nationalen Wiedergeburt. Dialog zwischen Preußisch Litauen und Litauen.“ – Förderung des Wissenschaft Rates Litauens. Projekt MIP-14122.
KEYWORDS: Vytautas Magnus University, Faculty of Evangelical Theology, Klaipėda region, politic.*

Įvadas

Reformuotųjų bažnyčių (reformatų ir liuteronų) teologinėje doktrinoje ir konfesinėje administravimo struktūroje visada didelis dėmesys skirtas dvasininkų išsilavinimui. Humanizmo ir Renesanso idėjoms veikiant, transformuojantis švietimo sistemai, dvasininkų lavinimą Europos universitetuose perėmė atnaujinti arba nauji įsteigti teologijos fakultetai, kuriuose greta teologinių dalykų atsirado dalykų, kuriuos šiandien vadiname savarankiškomis mokslo šakomis, tai kalbotyra, orientalistika, senųjų ir klasikinių kalbų studijos, semiotika. Humanistikos dalykai ir jų sparti raida sieta su teologinių diskusijų diskursais, kurie vis labiau grįsti mokslinė, o ne scholastine argumentacija. Toks protestantiškosios dvasininkijos lavinimo modelis suteikė jai ne tik išsamių akademinų žinių, bet ir galimybę universitetuose įgytas žinias perteikti bažnyčios sukurtos švietimo sistemos pagrindu, kurios nariais taip išlavinta dvasininkija tapo darbuodamasi ne tik bažnyčiose, bet ir įvairaus lygio švietimo institucijose. Ne veltui, nors ir labai trumpai, Klaipėdoje gyvenęs protestantų dvasininkas Ernstas Danielius Jablonskis¹ kartu su G. Leibnicu tapo Prūsijos mokslų akademijos steigėjais ir vadovais (Bahleke, Dybaš, Rudolph, 2010).

Lietuvos reformuotųjų bažnyčių edukacinė politika, jos priemonių arsenalas, metodai ir formos, proceso sklaida bei dinamika jau seniai traukė akademinės visuomenės dėmesį, jų tyrimams pašvęsta visa eilė darbų (pvz., Lukšaitė, 1970). Vis dėlto tenka pastebėti, kad pagrindinis dėmesys sutelktas ties istorikų įvardytais reformacijos ir kontrreformacijos istoriniais laikotarpiais, kur idėjų kova, polemika skatino pačius dinamiškiausius švietimo procesų raidos pokyčius.

Lietuvos reformatų ir liuteronų bažnyčios savo dvasininkus ugdė universitetuose už Lietuvos ribų (Marburgas, Leida, Heidelbergas, Karaliaučius, Edinburgas, Frankfurtas prie Oderio (Viadrina) ir kt.), o Lietuvai patekus į Rusijos imperijos sudėtį, XIX a. antrojoje pusėje – Tartu (Dorpatas). Prūsų Lietuvos liuteronų dvasininkai rengti Karaliaučiaus ir Halės universitetuose, kur veikė specialūs lietuvių kalbos seminarai. Dvasininkų edukacija – svarbus klausimas ne tik bažnytiniu lygmeniu, tai veikė ir visuomenės procesus, nes evangelikų dvasininkas, nors ir nebuvo toks absoliutizmo dvasinėje sfe-

¹ Garsiojo čekų mąstytojo ir pedagogo, čekų brolių religinės bendruomenės vadovo J. A. Komenijaus (*Jan Amos Comenius*) anūkas.

roje valdovas, koks buvo Romos katalikų bažnyčios dvasininkas Lietuvos patriarchaliniame kaime, vis dėlto neretai jis buvo vienintelis universitetinį išsilavinimą turintis asmuo, pasiekiamas platiems gyventojų sluoksniams. Nors Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse ir jam vykstant Prūsų Lietuvos bei Didžiosios Lietuvos evangelikų bažnyčiose girdėta balsų, pasisakančių ne tik už kultūrinį šių dviejų vienos tautos dalių dialogą, bet ir už jų politinį susijungimą vienoje valstybėje. Prūsų Lietuvos ir Didžiosios Lietuvos kultūrinis dialogas, vykstantis per bažnyčią, patyrė didžiausių išbandymų, tai atskleidžia ir VDU Evangelikų teologijos fakulteto (toliau – VDU ETF) raida jau nepriklausomos Lietuvos valstybės metais, kai Klaipėdos kraštas politiškai susietas su Lietuvos Respublika.

VDU ETF buvo vienintelis universiteto padalinys, suspenduotas grynai dėl politinių motyvų, bet ne dėl konflikto tarp protestantų ir katalikų, o todėl, kad Lietuvos ir Klaipėdos krašto evangelikai, tiksliau, jų atstovai skirtingai suvokė integracinių procesų eigą bei metodus.

VDU ETF problemos istoriografija nėra gausi. Verta paminėti, kad bene išsamiausia ir nuosekliausia studija, skirta Lietuvos universitetui, kurioje gana plačiai aptarta Evangelikų teologijos fakulteto veikla ir jos suspendavimas (Čepėnas, 1972), pasirodė išėivijoje. Šioje studijoje, kaip ir išėivijos istoriografijoje (Die Reformatorischen (...), 1998; Lietuvos evangelikų bažnyčios (...), 2003; Gudaitis, 1957) šia tema, buvo linkstama prie oficialaus A. Smetonos vyriausybės suformuluoto fakulteto uždarymo teiginio, kad šis fakultetas neva tapo finansine našta valstybei dėl pernelyg mažo studentų skaičiaus, pabrėžiant, kad neatliko savo misijos dėl mažo populiarumo tarp Klaipėdos krašto gyventojų. Panašios nuomonės laikosi ir istorikas A. Hermannas (Hermann, 2000). Šiame kontekste vertingas Vyskupo Jono Viktoro Kalvano paskelbtas atsiminimų apie pati fakultetą žiupsnelis, mat autorius kaip tik tuo metu, kai fakultetas buvo uždarytas, ten studijavo. Jo pateikti duomenys neatitinka oficialaus požiūrio (Lietuvos evangelikų kelias, 1992, Nr. 1).

Gaila, kad „nukentėjusioji pusė“ nesistengė, nors tam turėjo palankias sąlygas (pokariu atidaryti Vokietijos evangelikų bažnyčios archyvai), giliau pažvelgti į šio reikalo esmę ir toliau eskalavo, viena vertus, vokiečių (liuteronų) klausimą, kita vertus, pasidavė iš pirmo žvilgsnio įtikinamai, bet sunkiai įrodomai, nors ir atskleidusiai bendrą antrojo nepriklausomybės dešimtmečio

Lietuvos tendenciją, katalikybės suplanuotos akcijos teorijai (reformatai²). Nors visos pusės turi tam tikrą, dažnai net pakankamai faktais pagrįstą ir savo hipotezių teisingumą patvirtinantį įrodymų arsenalą, tenka konstatuoti, kad pasigendama analitiško ir laiko aspektu neutralaus požiūrio į šią problemą.

Šio tyrimo tikslas – atsakyti į klausimą, fakulteto suspendavimą lėmė tik finansiniai aspektai ar tai buvo skirtingų, dar iš nacionalinio atgimimo laikotarpio atsineštų lietuviybės idėjų plėtos ir įtvirtinimo modelių sankirta, pagrįsta skirtingu kultūriniu ir religiniu kontekstu.

Pirmasis pasaulinis karas skaudžiai paveikė abi Lietuvos reformuotąsias bažnyčias. Pirmojo pasaulinio karo metais rusų kariuomenė vykdė priverstinį reformatų iškeldinimą iš pafrontės rajonų, kaip tai daryta ir su visais „nepatinkimais“ vokiečių tautybės asmenimis bei liuteronais.

Lietuvos valstybės atkūrimą Reformatų bažnyčia pasitiko viltingai. 1918 m. lapkričio 20 d. Vilniuje susirinkęs Sinodas išleido specialų Lietuvos evangelikų reformatų Sinodo ganytojo laišką, kuriame buvo sakoma:

Mes tikime, kad, jei mūsų lietuvių tauta persisunks Evangelijos tiesos dvasia, jei atsi-kreips prie Kristaus ir Jo prakilnaus Žodžio, jei Kristaus dvasia, permainingama širdis, sukels mūsų tautą ir priduos jai naujų ie-gų tai tik tuomet pražydės ir pas mus nau-jas gyvenimas ir prašvys geresnės ir laimingesnės ateities aušrelė. (...) Būkime-gi ta druska, būkime-gi šviesa mūsų tėvų žemei! Ramybės Dievas te-esie su Jumis! Amen (Lietuvos Ev. raformatų Synodo Ganytojo laiškas. Vilnius, 1918 XI 20).

Šį dokumentą pasirašė Sinodo direktorius, grafas Puttkameris ir kuratoriai, Vyriausiasis dvasinis senjoras kun. V. Mieškovskis su kunigais ir Sino-do sekretorius kun. P. Jakubėnas. Toks bažnyčios vadovų programinis atsi-šaukimas ir jį pasirašiusiųjų tautinė bei luominė priklausomybė rodė, kad ši bažnyčia įsitraukė į Nepriklausomos Lietuvos valstybės kūrimą. Deja, šioms viltims išsipildyti nebuvo lemta. Lenkijai užgrobus Vilnių ir Vilniaus kraštą, bažnyčia padalyta pusiau. Nors abi pusės ir toliau laikė save vienos visumos dalimi, naujomis sąlygomis bažnyčiai teko perorganizuoti savo administraci-nių struktūrų darbą, nes Vilniuje atkirsta nuo didžiosios parapijų dalies liko Sinodo kolegija, archyvas ir biblioteka bei labai svarbus Reformatų bažny-čios veiklai sinodo institutas – dauguma sinodo kuratorių, kurie buvo tra-

² Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios pavadinimo trumpinys, kilęs iš J. Kalvi-no sukurto bažnyčios pavadinimo Dievo Žodžiu reformuota Bažnyčia.

diciją puoselėjantis ir saugantis branduolys bei potencialas. Taigi bažnyčia pasidalijo į lenkiškąją ir lietuviškąją dalis.

Pirmasis lietuviškas Sinodas įvyko 1919 m. rugpjūčio 15–17 d. Švobiškyje. Jis konstatavo, kad 12-oje parapijų teliko 4 kunigai (Mūsų žodis, 1934, Nr. 2). Siekdamas šią spragą užpildyti, Sinodas nutarė Dorpato teologijos fakulteto absolventą V. Fibichą pašventinti į kunigus (1919 m. Kanonas 2). Esant minėtoms aplinkybėms, 1919 m. Sinodas išsirinko naują kolegiją (1919 m. Kanonas 3), kurios branduolį sudarė kunigas, tame Sinode išrinktas bažnyčios superintendantas V. Mieškovskis (Mieszkowski) ir kun. P. Jakubėnas, jie tapo šios kolegijos prezidentu ir viceprezidentu, be to, išrinktas kolegijos prokuratorius – kun. A. Šernas bei trys lietuvių inteligentijos atstovai pasauliečiai.

1920 m. Sinodas Biržuose išrinko 19 naujų kuratorių, kuriuos priešingai iki šiol galiojusiai tradicijai sudarė ne lenkų kilmės bajorijos atstovai, bet lietuvių kilmės reformatų inteligentijos ir Lietuvos kariuomenės karininkijos elitas (1920 m. Kanonas 1). Šis politinių aplinkybių padiktuotas žingsnis gerokai atnaujino Bažnyčios elitą ir kokybiškai pakeitė jo tautinę sudėtį, tai eliminavo galimus konfliktus tautiniu pagrindu, kaip tai netrukus atsitiko Lietuvos liuteronams, ir suteikė šiai bažnyčiai ryškių tautiškumo bruožų – ji tapo religinės mažumos nacionaline bažnyčia.

Esant tokioms aplinkybėms reikėjo pasirūpinti naujų kunigų rengimu. 1921 m. Seirijų parapijai administruoti buvo pakviestas liuteronų kun. Fridrichas Barnelis, kuris, kaip pabėgėlis iš bolševikinės Rusijos, Lietuvoje apsisuto su visa šeima ir gavo čia tinkamą paramą (1921 m. Kanonas 4). Toks kvietimas neprieštaravo senai, dar LDK laikus siekiančiai Sandomiro konsensuso pagrindu nusistovėjusiai Sinodo kanoninei teisei ir bažnyčios tradicijai, kad liuteronų bei reformatų dvasininkai, esant panašioms aplinkybėms, vieni kitiems talkintų.

Kun. P. Jakubėno rūpesčiu gabus savamokslis jaunuolis Povilas Jašinskas pasiūstas mokytis į Šveicariją (į Bazelio evangeliškosios misijos seminariją), nuo Papilio kilęs gimnazijos absolventas J. Mizaras – į Edinburgą (Mūsų žodis, 1934, Nr. 2). 1922 m. Sinodas skyrė stipendiją Jaroslavui Nastopkai teologijos studijoms Edinburgo universitete, o ten besimokantį Vaidylą pasiuntė į JAV (1922 m. Memorialas 34). Taigi dar iki įsteigiant Lietuvos universitete Evangelikų teologijos fakultetą, dvasininkų stygiaus problemą Sinodas sprendė tradiciškai, pagal per kelis šimtmečius nusistovėjusią tvarką.

Priešingai nei reformatai, liuteronai tokios bažnytinės organizacijos, kuri būtų pagrįsta teritoriniu ir politiniu principu, neturėjo. Rusijos imperijoje, būdami pavaldūs Peterburgo generalinei konsistorijai, Lietuvoje gyvenantys liuteronai priklausė Kuršo (Mintauja) ir Varšuvos konsistorijoms. Atgavus nepriklausomybę, 1919 m. Kaune įvykusio steigiamojo Sinodo metu jiems teko organizuoti naują bažnytinę struktūrą, kuri dėl tautinių nesutarimų neperaugo į vieningą bažnyčią, bet suskilo į tris nacionalinius latvių, lietuvių ir vokiečių sinodus. Tiesa, suformuota bendra konsistorija, kurią dar cariniais įstatymais tvirtino LR Vyriausybė. 1924 m. konsistorijos prezidentu tapo kun. V. Gaigalaitis, tačiau aršūs ginčai tautiniu pagrindu tęsėsi iki 1928 m., o ir vėliau jie vis kildavo įvairiomis progomis.

Konfesinių leidinių istorikų darbuose kartais pasigirsta bandymų vienai ar kitai konfesijai priskirti daugiau nuopelnų, kuriant Evangelikų teologijos fakultetą. Šios varžytuvės neturi beveik jokio pagrindo, išskyrus tai, kad analizuojant Reformatų bažnyčios Sinodo archyvinius šaltinius pavyko aptikti iš tiesų labai įdomų faktą, kuris tam tikra prasme gali paaiškinti šių diskusijų kilimą. Pravartu atkreipti dėmesį, kad tai mokslinėje literatūroje skelbiama pirmą kartą.

Dar esant Rusijos imperijos sudėtyje, 1908 m. vykstant reformatų Sinodui, t. y. praėjus vos keletui metų nuo oficialaus spaudos draudimo panaikinimo, jis priėmė tokią nutartį:

Vadovaujantis nuostata, kad evangelikų reformatų tikybos asmenys siekiantys tapti šios tikybos kunigais turi būti baigę Jurjevo (Dorpato) universiteto teologijos fakultetą, pastarieji neturi galimybės mokytis praktinės teologijos disciplinų lietuvių ir lenkų kalbomis, kas neigiamai atsiliepia jų ganytojiškam darbui. Sinodas paveda sinodo Kolegijai imtis žygių valdžios instancijose dėl praktinės teologijos katedros su mokomąja lietuvių ir lenkų kalbomis steigimo prie pastarojo ar kurio nors kito imperijos universiteto (1908 m. Memorialas 21).

Šis faktas, be abejonės, parodo, kad teologijos studijos gimtąja kalba ir jų organizavimas buvo nesvetimi šiai bažnyčiai dar gerokai iki atsikuriant Lietuvos valstybei ir susikuriant prielaidoms pirmą kartą šiai bažnyčiai turėti savo nacionalinę konfesinę akademinę studijų centrą Lietuvoje.

Parengiamieji fakulteto steigimo darbai Reformatų bažnyčios atlikti jau 1924 m. Sinode. Sinodas tais metais išrinko specialią komisiją Evangelikų teologijos fakultetui Lietuvos universitete steigti. Ją sudarė: prof. Jonas Yčas,

kuratorius Martynas Yčas ir profesorius P. Šernas. Ši komisija įgaliota Sinodo kolegijos vardu rūpintis fakulteto steigimu (1924 m. Memorialas 34).

1924 m. birželio 24–26 d. Sudarge vykęs liuteronų Sinodas taip pat patvirtino norą steigti fakultetą (Gudaitis, 1957).

1925 m. teigiamai išsprendus komisijai pavestą klausimą, reformatų Sinodas užbaigė komisijos veiklą ją likviduodamas. Padėkota jos nariams už atliktą darbą ir išreikštas pasitenkinimas LR Vyriausybė (1925 m. Memorialas 11).

1925 m. balandžio 20 d. „Vyriausybės žiniuose“ Respublikos prezidento Aleksandro Stulginskio ir Ministro Pirmininko V. Petrulio parašais patvirtintas Respublikos Prezidento 1925 m. kovo 31 d. dekretas, kuriuo universiteto statusas papildytas Evangelikų teologijos fakultetu, kurį sudarė 5 katedros: Senojo Įstatymo, Naujojo Įstatymo, Bažnyčios ir religijų istorijos, sisteminės teologijos ir praktinės teologijos (VŽ, 1925 04–25, Nr. 189). Kartu paskelbta pastaba, kad Evangelikų teologijos fakultetas kviečia profesorius, susitaręs su evangelikų-liuteronų ir reformatų konsistorijomis.

Protestantiško fakulteto įsteigimas katalikiškame krašte tapo rimtu demokratijos egzaminu jaunai valstybei ir besiformuojančiai krašto visuomenei, kuri ką tik išsivadavo iš ilgametės autoritarinės priespaudos ir žengė pirmuosius valstybės atkūrimo žingsnius, mokėsi save suvokti naujomis sąlygomis.

Nors istoriniai faktai rodo, kad būtent Lietuvos reformuotosios bažnyčios inicijavo fakulteto steigimą, valstybė šį aktą suvokė kaip patogią progą spręsti tuo metu prijungto Klaipėdos krašto lietuvinimo per bažnyčią klausimą. Ne atsitiktinai Vytauto Didžiojo universiteto istoriją tyrusio P. Čepėno nuostatose vyrauja teiginys, kad Evangelikų teologijos fakultetas įsteigtas atsižvelgiant daugiausia į Klaipėdos krašto lietuvių tikėjimo ir tautinius valstybinius reikalus (Čepėnas, 1972).

Abi reformuotosios Lietuvos bažnyčios rėmė fakulteto veiklą. Tačiau jau 1926 metais Lietuvos evangelikų liuteronų sinodas priėmė atskirą nutarimą, kuriame, be fakulteto palaikymo ir su tuo susijusio dėkingumo, galima aptikti ir pirmuosius nerimo ženklus. Sinodas teigė, kad „atremia visus blogos valios žmonių tam fakultetui daromus užmetinėjimus ir norą jį panaikinti“ (Pagalba, 1926, Nr. 7(8)).

Liuteronų sinodas buvo priverstas padaryti šį pareiškimą, nes tuo metu paaštrėjus santykiams tarp Klaipėdos krašto administracijos ir Klaipėdos

krašto Evangelikų bažnyčios vadovybės dėl pastarosios pavaldumo perorganizavimo, fakultetas tapo vienu iš pastarosios kritikos taikinių. Klaipėdos krašte senoji Prūsijos bažnytinė unija suvienijo Liuteronų ir Reformatų bažnyčias, kurios buvo pavaldžios Prūsijos valstybei ir valdovui. 1919 m. Versalio taikos sutartimi dideli buvusios Prūsijos teritorijos plotai atiteko Lenkijai, o Klaipėdos kraštą perėmė administruoti Prancūzija. Ši pertvarka tiesiogiai paveikė ir parapijų administracinę priklausomybę. Jos turėjo apsispręsti, sudarys atskirą – naują bažnyčią ar liks Prūsijos unijinės bažnyčios sudėtyje. Prieš Versalio sutartį Prūsijos evangelikų unijinės bažnyčios taryba paskelbė tezę, kad valstybės sienų pakeitimas nereiškia automatiško bažnytinių sienų kitimo (Hermann, 2000). Šią tezę palaikantis anuometinis bažnyčios patarėjas, vėlesnis jos vyskupas Otto Dibelius aiškino, kad bažnytinės ir valstybinės sienos nebūtinai turi sutapti, nes Bažnyčia neatstovauja valstybės interesams, todėl ji galinti aptarnauti parapijas įvairiose valstybėse.

Šie argumentai rėmėsi katalikų bažnytine teise ir nebuvo būdingi Evangelikų bažnyčiai, tačiau jais remdamasis O. Dibelius aiškino, kad tik pačios parapijos gali nuspręsti, kuriai bažnyčiai gali priklausyti. Visa tai parapijose sukėlė didelę sumaištį dar ir todėl, kad kunigai neįsivaizdavo savo darbo be Berlyno konsistorijos globos. Atmetus iki šiol dominuojančią šio proceso tautiškumo ir lietuviybės vertinimo prizmę, kuri gerokai temdė XX a. lietuvių ir vokiečių santykius, šį dvasininkų ir nemažos parapijiečių dalies nenorą galima lengvai paaiškinti tuo, kad priimant Klaipėdos krašto administracijos ir prolietuviškai nusiteikusios evangelikų dalies siūlomą bažnytinės santvarkos modelį, kuris reiškė ryšių su Vokietija nutraukimą arba bent jau jų susilpnėjimą, Bažnyčia turėtų veikti religinės mažumos sąlygomis. Atsiskirdama nuo Unijinės Prūsijos bažnyčios ji kartu prarastų tą finansinį ir politinį stabilumą, kurį tikėjosi išsaugoti palikdama bažnytinės unijos ir bažnytinės administracijos ryšius.

Vyraujančio nacionalizmo amžiuje šie argumentai dangstyti nacionalizmo lozungais, tačiau tikroji jų priežastis – baimė, kad neturinti patirties veikti mažumos sąlygomis Bažnyčia gali pradėti byrėti ir ilgainiui neatsilaikys tautinių ir kalbinių požiūriu svetimai aplinkai bei jos įtakai, kuri neabejotinai sieta ir su Evangelikų teologijos fakulteto veikla, siekiant parengti kitų politinių pažiūrų kunigus darbui Klaipėdos krašte. Padėtį eskalavo ir vidiniai nacionalinių pagrindu vykstantys konfliktai, kurie tapo ypač opūs po pralaimėto karo. Prūsijos unijinės evangelikų bažnyčios Konsistorijai 1919 m. privers-

tinai išvairius į pensiją tuo metu dar tik 49 metų amžiaus kunigą V. Gaigalaitį dėl jo dalyvavimo Mažosios Lietuvos taryboje, pastarojo paskyrimas į VDU Evangelikų teologijos fakultetą labai sustiprino Prūsijos unijinės bažnyčios dvasininkijos pasipriešinimą fakultetui, kurio motyvai neretai buvo tik asmeninė antipatija.

Prijungus Klaipėdos kraštą prie Lietuvos, jo Bažnyčia, nors formaliai ir buvo savarankiška, ir toliau tebesivadovavo Prūsijos unijinės bažnyčios konstitucija. Pasinaudojant pretekstu, kad pati Lietuvos liuteronų bažnyčia buvo susiskaldžiusi į tris tautinius (lietuvių, latvių ir vokiečių) sinodus, bei tuo, kad Klaipėdos krašto autonomija paliko galioti Unijinės bažnyčios tvarką, kunigų skyrimas liko neišspręstas, kaip to siekė lietuviai evangelikai. Ir toliau šio krašto bažnyčios vadovybė prioritetą teikė vokiečių dvasininkams, baigusiems Vokietijos universitetus. Lietuviško fakulteto įsteigimas, kurio vienas iš oficialiai deklaruotų tikslų buvo rengti dvasininkus ir Klaipėdos kraštui, tapo didele grėsme šiam monopoliui.

1925 m. Kaune susirinkęs Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios vokiečių sinodas atvirai pasisakė prieš fakulteto steigimą, tai motyvuodamas tuo, kad evangelikų dvasininkai turi būti rengiami M. Liuterio, t. y. vokiečių, kalba. Jei motyvacija būtų buvusi pagrįsta tik akademinėmis nuostatomis, reikalaujant puikiai mokėti vokiečių kalbą, toks reikalavimas galėjo sulaukti fakulteto vadovybės dėmesio. Nes kaip Romos Katalikų Bažnyčioje svarbi yra lotynų kalba, kuria surašyti pastarosios svarbiausi kanoniniai ir dogminiai nuostatai, taip Evangelikų bažnyčiose M. Liuterio ir kitų reformatorių raštai, be lotynų kalbos, surašyti ir vokiečių kalba, vertė teologus puikiai mokėti šią kalbą, tuo labiau, kad pradedant Reformacija (tuo laikotarpiu dar daug kas rašyta lotynų kalba) ir iki XIX a. pabaigos evangeliškosios teologijos akademiniai centrai ir žymiausi jų atstovai savo veikalus rašė beveik vien vokiečių kalba.

Vis dėlto tik kalbos mokėjimas nekvestionuotas, todėl tokia nuostata fakultetui negalėjo būti priimtina, nes savo mokymo planuose ir taip buvo šią kalbą, kaip ir latvių, įtraukęs į dėstomų dalykų sąrašą. Lietuvos vokiečių sinodo nuomonės nepaisymas sukėlė įnirtingą fakulteto ir evangelikų bažnyčių šmeižto kampaniją, kuri eskaluota vietinėje ir užsienio spaudoje, beje, pastaroji jau kenkė ne tik bažnyčioms, bet ir Lietuvos valstybei. Specialiai skleisti gandai, kad jaunas fakultetas bus tuoj uždarytas, neskatino stoti į šį fakultetą, taigi studentų skaičius neaugo. Užsimota ir plačiau, eskaluojant dezinforma-

ciją apie tariamą evangelikų persekiojimą Lietuvoje. Bažnytinės vadovybės į tokius išpuolius reagavo gana aštriai. Kai visuomenei gerai žinomas Rygos reformatų kunigas dr. E. Gelderblomas, reaguodamas į klaidingą anonimišką skundą 1926 m. paskelbė straipsnį Rygoje ėjusiam leidinyje „Reformierte Kirchenzeitung“ (Reformierte Kirchenzeitung, 1926, Nr. 11) apie tariamą žiaurų Lietuvos protestantų persekiojimą ir pragaištingą vokiečiams bei vokiškumui teologijos fakulteto veiklą, reaguota nedelsiant. Fakulteto sekretorius dr. kun. K. Kurnatauskas ir kun. Fr. Barnelis tame pačiame leidinyje parašė išsamius paneigimus, o fakulteto taryba parengė išsamų atsakymą į tautininkų oficiozą „Lietuva“ (Lietuva, 1926, Nr. 108).

Be šio konflikto, fakulteto padėtį sunkino dar nuo universiteto steigimo pradžios vykusi polemika dėl universiteto koncepcijos ir jo struktūros tarp ministerijos referento K. Jokanto ir fiziko V. Čepinskio, kuris pasisakė už tikslųjų mokslų prioritetą prieš humanitarinius mokslus propaguojančius švietimo modelius. Polemika nuolat eskalavo jau įsteigtos Alma Mater reorganizacijos klausimą. Po 1926 12 17 perversmo universiteto reformų šalininkai neilgai tylėjo, nes tuo metu pradėjo ryškėti jiems palankūs nesutarimai tarp tautininkų ir krikdemų.

1927 m. prasidėjo universiteto kritika – daugiausia oficioze „Lietuva“ ir „Lietuvos Aide“. Reikalauta uždaryti katalikų Teologijos-filosofijos fakultetą (Čepėnas, 1972). Reformos šalininkų ir Vyriausybės polemikoje keltas tikslas – sumažinti vis didėjančias universiteto išlaikymo išlaidas. Užkliuvo ir tik pradėjęs veikti Evangelikų teologijos fakultetas. Jau 1928 m. rudens semestro pradžioje Švietimo ministerija kartu su kitais padaliniais, taip pat ir katalikų teologijos fakultetu, ketino šiuos padalinius uždaryti. Senatui pasipriešinus ir nesutikus šio administracinio potvarkio vykdyti, apsiribota studijuojančiųjų informavimu apie šį Vyriausybės sumanymą ir patarimu studentams neregistruoti į Evangelikų teologijos fakultetą. Pozityvi universiteto nuostata išsaugoti fakultetą nepaisant ministrų kabineto potvarkio, kuris pareikalavo suspenduoti šio fakulteto ir veterinarijos skyriaus veiklą, jį išsaugojo. 1928 m. fakultete studijavo 15 studentų ir 3 laisvieji klausytojai (Čepėnas, 1972).

Pirmieji fakulteto darbo metai parodė, kokie tušti ir nepagrįsti Lietuvos vokiečių tautinio sinodo jam kelti kaltinimai. Jokio tautinio ar konfesinio antagonizmo nebuvo. Priešingai mestiams kaltinimams, fakulteto *curriculum* reikalavo, kad studentai ne tik puikiai mokėtų lietuvių kalbą, bet visi išmoktų ir latvių bei vokiečių kalbas, taip galėtų tarnauti parapijiečiams jų gimtąja

kalba. Nepasitvirtino ir atkakliai skleistas prasimanymas, kad esą fakultetas konfesiniu požiūriu netinkamas liuteronų studentams, nes yra evangelikų reformatų rankose ir jų valdomas. Tokių priekaištų, kurie, beje, buvo aktualūs iš surinkimininkų kilusiai daugumai liutvininkų, kurie dėl tam tikrų gero-kai transformuoto pietizmo teologinių pažiūrų įtariai žvelgė į evangelikus reformatus dar būdami Unijinės Bažnyčios sudėtyje, nepagrįstumą paneigė jų pačių Klaipėdoje leidžiamas laikraštis „Z(S)iono balsas“. Jo publikacijoje atvirai išdėstyta, kad fakultetas teologiniu požiūriu yra „geresnis už užsienietiškus“ (Siono balsas, 1927, vasario 24, Nr. 8). Nuo pat pirmų fakulteto gyvavimo dienų jame vyravo darbinga atmosfera, kurią geriausiai apibūdina fakulteto tikslai ir nuostatos:

- Mokslo ir bažnyčios atžvilgiu fakultetas ruošia veikėjus, kurie su pašaukimu galėtų tarnauti didelei krikščionybės įdėjai.
- Fakultetas yra laisvas ir autonomiškas, nevaržydamas savo dėstytojų sąžinės, nori jis aukštai pakelti grynojo mokslo vėliavą, stipriai tikėdamas, kad iš menkų ir mažų pradmenų išvystys stiprią dvasios „Schola quarentium“ tėvynės ir lietuvių protestantizmo labui dvasioje TO, kuris ieškotojams yra pažadėjęs: „pažinsite tiesą ir tiesa padarys jus laisvais“ (Jono Ev. 8, 32)“ (Mūsų žodis, 1926, Nr. 7(8)).

Fakulteto įsteigimą Lietuvos protestantai pagarsino visuose tarptautiniuose bažnytiniuose forumuose. Šis Lietuvos Vyriausybės žingsnis buvo pateikiamas kaip pavyzdys tolerancijos ir lygiateisiškumo, kurį pirmaisiais atgimusios Lietuvos metais patyrė lietuviai evangelikai, įnešę ženklų indėlį į nepriklausomybės atkūrimą ir įtvirtinimą. Visa tai didino Lietuvos prestižą tarptautinėje arenoje, kartu tarnavo kaip tam tikri saugikliai prieš galimus fakulteto priešininkų veiksmus. Vis dėlto aistros dėl fakulteto gyvavimo nerimo. Pasirašytas Lietuvos ir Šventojo Sosto Konkordatas (1927 IX 27) katalikams suteikė papildomų argumentų gynybai. Nepaisant to, šį kartą jau katalikų stovykloje atsirado tokių, kurie konkordatą suvokė kaip išskirtinę teisę diktuoti kitiems sąlygas. 1927–1928 m. katalikiškoje Lietuvos spaudoje pasirodė visa eilė straipsnių, kuriuos Lietuvos evangelikai įvertino „kaip bandymą tokiu būdu išstumti iš politinio ir visuomeninio gyvenimo, kuriame jie prie kiekvienos progos dalyvaudavo ir dalyvauja“ (Mūsų žodis, 1926, Nr. 7(8)).

Reikia pripažinti, kad sugyventi su katalikais, pasirašius konkordatą, tikrai nebuvo lengva. Net tradiciškai religinio ir tautinio pakantumo kupinuose istoriniuose reformacijos centruose, tokiuose kaip Biržai, reformatams XX a. trečiajame dešimtmetyje, tiksliau, jo pabaigoje, teko patirti religinės netolerancijos apraiškų. Pastaroji, tiesa, tiesiogiai vietos gyvenimo nedrums-tė, bet kenkė šios konfesijos įvaizdžiui visos Lietuvos mastu, tam panaudo-jant spaudą.

Konfesinėje spaudoje, atsakydamas į „Ryto“ laikraštyje 1927 m. išspaus-dintus kritinius feljtonus, kurie buvo susiję su vietinės gimnazijos pedagogų rinkimais, kun. P. Jakubėnas konstatavo: „Būk tu ir geriausias pedagogas ir atlik sąžiningiausiai savo pareigas, bet kadangi tu esi reformatas reikia dary-ti gimnazijoje „sanaciją“, t. y. prašalinti“ (Mūsų žodis, 1928, Nr. 1). Vietos reformatų ir katalikų tėvų visuomenė priėmė palankų sprendimą superinten-dento P. Jakubėno atveju, kuris dar carizmo laikais, 1904 m. panaikinus spau-dos draudimą, savo iniciatyva neatlyginamai Biržų mokykloje dėstė lietuvių kalbą, beje, paskvilis išviešintas už šio konflikto lokalinių ribų.

Bažnyčios dvasinis vadovas (P. Jakubėnas) nedviprasmiškai įvardijo tokių konfliktų priežastį, nurodydamas eilę faktų, kad reformatų ir katalikų bendradarbiavimas kultūrinėje plotmėje, jų visuomeninis aktyvumas sukėlė priešišką nedidelės katalikų dalies reakciją. Iš konfesinių dalykų paminėtos tik mišrios santuokos. Liuteronai, minėtose apylinkėse daugiausia latviai, gy-venantys uždarai ir vengiantys viešumos bei integravimosi į visuomenės ir valstybės reikalus, čia pateikti kaip pavyzdys, tarsi parodantis reformatams ir apskritai visiems Lietuvos evangelikams „tikrą“ jų vietą valstybės gyvenime ir galimybę tokios reakcijos išvengti.

Susiklosčiusi padėtis vertė reformatus ir liuteronus keisti taktiką valstybės lyderių ir vyriausybės atžvilgiu. Kadangi Reformatų Bažnyčia tarpu-kariu pragmatiškų vadovų ir aiškios pozicijos Lietuvos valstybės atžvilgiu bei gana didelio įtakingos inteligentijos (ypač valstybės atstatymo apyaušriu) skaičiaus dėka, priešingai nei liuteronai, tvarkėsi be jokių vidinių prieštaravi-mų ir susiskaldymo, jos padėtis tarptautinėje bažnytinės diplomatijos arenoje buvo daug tvirtesnė ir reikšmingesnė nei liuteronų. Gal todėl, kad į reformatų keliamus reikalavimus ir jų nuomonę buvo labiau įsiklausoma, jau 1927 m. Budapešte vykusiame pasauliniame evangelikų bažnyčių atstovų suvažia-vime dr. kun. K. Kurnatauskas, atstovavęs Lietuvai, atsargiai užsiminė apie šalyje pradėjusią klostytis evangelikams nepalankią atmosferą: „Lietuvos vy-

riausybei sudarius konkordatą su Roma, vargu ar liks tokia palanki atmosfera protestantams (...). Ši baimė tampa rodos tikrenybe ir iš kai kurių simptomų matyti, kad kyla tendencija suvaržyti Lietuvos protestantus ir padaryti juos antros kategorijos piliečiais“ (Mūsų žodis, 1927, Nr. 3–4). Tai evangelikams atrodė kaip neginčytinas argumentas, kai 1928 m. rugsėjo 12 d., valdžios atstovams dalyvaujant, popiežiaus internuncijus iškilmingai palaimino ir kanonizavo Katalikų teologijos-filosofijos fakultetą, o Evangelikų fakultetui uždrausta net priimti prašymus dėl stojimo.

Fakultetui leista veikti dar vienerius metus, jo likimą turėjo nulemti Prezidento sprendimas. Pasipylus krašto Evangelikų bažnyčių ir bažnytinių organizacijų prašymams bei peticijoms, protestams, kurie adresuoti Ministrui Pirmininkui ir Prezidentui, fakulteto veikla nestabdyta ir jis dar veikė 7 metus atlikdamas svarbią bažnytinę misiją. Tokią ar panašią viešą opinią visuomenės akyse pateikė tautininkų valdžia, taip padėję atskleidė oficialūs bažnyčios leidiniai. Iš tiesų padėtis buvo daug sudėtingesnė.

1929 m. birželio 26 d. „Lietuvos Aidas“ išspausdino tūlo anonimo, pasirašiusio tik inicialais A. N., straipsnį „Dėl teologijos filosofijos ir evangelikų teologijos fakultetų“ (Lietuvos Aidas, 1929 VI 26, Nr. 142 (626)). Šiame straipsnyje kliuvo visų trijų pagrindinių krikščionių bažnyčių aukščiausiems švietimo institutams. Kritika buvo bjauri, demagogiška ir „kvepėjo“ eiliniu sąskaitų suvedinėjimu, vis dėlto paskvilis iš esmės atkartojė tai, ką netiesiogiai pati tautininkų valdžia puoselėjo krikščioniškų bažnyčių teologijos fakultetų atžvilgiu.

Evangelikų fakultetas apkaltintas tuo, kad nevykdo mokslinių tyrimų, nepagrįstai, neva nenusipelnius ar vos ne asmeniškai susitarus, suteikęs iki tol docento pareigasėjusiems P. Jakubėnui, V. Gaigalaičiui ir K. Kurnatauskui ordinarinių profesorių laipsnius, be to, bet kam teikia garbės daktaro titulą.

Katalikų fakultetas apkaltintas svetimos teritorijos užgrobimu didinant katedrų skaičių, tai įvardijant kaip pilsudskiškos imperialistinės politikos laikymąsi. Be to, fakultetą kaltino nepagrįstai teikiant mokslo vardus ir laipsnius, prikištas ir žemas paskaitų lygis. Straipsnis akivaizdžiai buvo nukreiptas prieš universiteto autonomiją ir skatino atlikti universiteto reformą, jo potekstė aiški – reformą turi atlikti Vyriausybė. Nutrukus į tokius raginimus sureaguota.

Taip klostantis aplinkybėms tapo aišku, kad ne konfesiniai, bet politiniai motyvai, kilę valdžios kuluaruose, lemia neigiamą valstybės valdininkijos požiūrį į Evangelikų teologijos fakultetą.

Valdžia ir vėl inicijavo universiteto reformą, kuria siekta apriboti jo autonomiją ir sumažinti bažnyčių įtaką. Katalikai, kurie jau 1920 m. ketino Lietuvoje įsteigti katalikišką universitetą ir tik vengdami dvilypumo steigiant Lietuvos universitetą to neįgyvendino, nes, siekiant kompromiso, katalikų mokslo reikmėms nutarta leisti steigti išplėstą Teologijos-filosofijos fakultetą. Kai 1931 m. universiteto Statutas susiaurino pastarojo fakulteto apimtį, Lietuvos vyskupai nutarė steigti atskirą katalikų universitetą, sudarė jo steigimo komitetą, rektoriumi paskyrė vysk. M. Reinį, gavo Šventojo Sosto leidimą (1932 VI 18), numatė universiteto sudėtį ir patalpas. Oficialiai universitetas turėjo pradėti veikti 1932 09 23, bet valdžia jo veiklą sustabdė, pažadėjusi nevaržyti esamo Teologijos-filosofijos fakulteto veiklos (Čepėnas, 1972).

Kadangi tautininkų partija ir krikdemai vieni kitiems oponavo, tai labiau buvo ne ekonominis, bet politinis ir ideologinis klausimas. Sunku pasakyti, kodėl tuometinių šaltinių nematyti jokių tiesiogiai prieš Evangelikų fakultetą daromų žygių. Galimas dalykas, kaip, beje, rodo ir minėti šaltiniai, tokios akcijos keitė vieną kitą, taip bandant supjudyti tarpusavyje abi puolamas puses.

1930 m. patvirtintas naujas VDU statutas numatė Evangelikų teologijos fakultetą su penkiomis katedromis: Senojo Įstatymo, Naujojo Įstatymo, Bažnyčios ir religijų istorijos, Sistematinės teologijos ir Praktinės teologijos. Taigi naujasis universiteto statutas jokių esminių fakulteto struktūros pokyčių nenumatė. Visose katedrose numatyta po vieną vyresniojo mokslo personalo etatą, taigi iš viso fakultete buvo 5 etatai (VŽ, 1930-06-07, Nr. 330). Kaip numatyta Universiteto statuto § 13, vyresnįjį mokslo personalą sudarė ordinariniai ir ekstraordinariniai profesoriai bei docentai (VŽ, 1930-06-07, Nr. 330). Išvardinti etatai patvirtinti ir 1931 m. biudžete (VŽ, 1930-05-16, Nr. 357).

Fakultetas, kurio pagrindinis tikslas – rengti evangelikų bažnyčioms dvasininkus, savo studijų programą parengė pagal klasikinius evangelikų teologijos fakultetų reikalavimus. Studijų *curriculum* sudarė pagal įsteigtas katedras tolygiai ir proporcingai. Per aštuonis semestrus paskirstytos penkios bazinės evangelikų teologijos mokslų kryptys: Senasis Testamentas ir jo dalykai, Naujasis Testamentas, bažnyčios istorija, sisteminė ir praktinė teologija. Be šių tradicinių evangelikų studijoms dalykų, studentai klausė paskaitų ir Humanitarinių mokslų fakultete, kur privalėjo išklausti įvado į filosofiją, logikos, psichologijos, filosofijos istorijos, pedagogikos, lietuvių, lotynų, vokiečių ir latvių kalbų kursus.

Fakultete dėstė reformatų kunigai dr. P. Jakubėnas ir dr. K. Kurnatauskas – Dorpato universiteto absolventai, kurie buvo žymaus slovākų kilmės Bratislavos Evangelikų teologijos fakulteto profesorius, bažnyčios istoriko ir pedagogo A. Komenskio žinovo, dr. Jono Kvačalos (1862–1934) mokiniai. J. Kvačala Dorpate dirbo nuo 1896 m. iki 1918 m. ir tuo metu visame fakultete buvo vienintelis ne vokietis, visą laiką kovojęs su vokiečiais, kad šie leistų ne vokiečiams studentams bent praktiniuose seminaruose vartoti savo gimtąją kalbą (Mūsų žodis, 1934, Nr. 2).

Prof. dr. kun. P. Jakubėnas ėjo dar ir Generalinio Lietuvos reformatų bažnyčios superintendente pareigas. Teologijos studijas baigęs Dorpate, kur aktyviai dalyvavo lietuvių veikloje (jo ir V. Juškevičiaus pastangomis ten suorganizuota lietuvių studentų draugija), 1925–1927 ir 1930–1936 m. jis buvo fakulteto dekanas. 1927 m. Prahos J. Huso teologijos fakultetas už darbą „Hussitische Bewegung in Litauen und Polen“ jam suteikė teologijos daktaro garbės laipsnį. Jis buvo Bažnyčios ir religijų istorijos katedros vedėjas.

Prof. dr. kun. Konstantinas Kurnatauskas – reformatas. Teologijos studijas pradėjo 1897 m. Dorpate, 1899 m. persikėlė į Karaliaučiaus universiteto Teologijos-filosofijos fakultetą, kurį baigė 1901 m. 1901–1903 m. papildomai studijavo filosofiją ir istoriją Leipcigo bei Erlangeno universitetuose. Erlangene apgynė disertaciją „Georg Friedrich Markgraf von Brandenburg und die Erwerbung des Bistums Kurland. Ein Beitrag zur Kuraländischen Geschichte des XVI Jahrhunderts“ ir įgijo filosofijos daktaro laipsnį. Jis vadovavo Senojo Testamento katedrai. 1925–1928 m. buvo evangelikų Teologijos fakulteto sekretorius (Mūsų žodis, 1928, Nr. 1).

Prof. dr. kun. V. Gaigalaitis – liuteronas. 1892–1896 m. studijavo Karaliaučiaus ir Berlyno universitetuose teologiją ir filosofiją. Apgynė filosofijos daktaratą tema „Die Wolfenbütteler litauische Postillenhandschrift aus dem Jahre 1573“. 1928–1929 m. – fakulteto dekanas. 1926–1936 m. vadovavo praktinės teologijos katedrai.

Kadangi fakultete trūko nacionalinių kadry, kurį laiką čia dirbo du Čekoslovakijos piliečiai. Prof. dr. Jonas Beblavy, Bratislavos Teologijos fakulteto absolventas, kuriam Strasbūre 1924 m. suteiktas teologijos daktaro laipsnis, nuo 1927 m. su metų pertrauka iki pat 1933 m. vadovavo Sisteminės teologijos katedrai (Mūsų žodis, 1928, Nr. 1).

Doc. Mikas Lučanskis J. Beblavy rūpesčiu pakviestas iš Čekoslovakijos. 1928–1929 m. jis vadovavo Sisteminės teologijos katedrai, iš jos vedėjo

pareigų atsistatydino 1929 09 01, nes pakviestas ordinariiniu profesoriumi į Bratislavos Teologijos fakultetą.

Fakultete dirbo ir privatdocentas Martynas Yčas, 1928 09 01–1929 09 01 dėstė bažnytinę teisę. Privatdocentas P. Titelbachas 1930 10 07–1931 09 01 dėstė dogmatiką, etiką, vadovavo sisteminės dogmatikos seminarui.

Fakultetas sugebėjo parengti ir savus kadrus. Teologijos licenciatas, Bazelio universitete apgynęs doktoratą tema „Der Sinn der Askese in Katholizismus und Protestantismus“, J. Pauperas 1934–1936 m. dėstė dogmatiką, etiką, religijų filosofiją, vadovavo sisteminės teologijos seminarui. Nuo 1933 m. jis buvo sisteminės teologijos katedros vedėjas, docentas.

Mažlietuvis Mikas Gervinas buvo vyr. asistentas. 1934–1936 m. jis dėstė graikų kalbą, Laiško romiečiams egzegezę, Naująjį Testamentą graikų kalba, Naujojo Testamento biblinę teologiją, Vadovavo NT seminarui.

Evangelikų teologijos fakultetas, remiantis universiteto statutu, turėjo teisę suteikti teologijos daktaro ir garbės daktaro laipsnius. Jie suteikti:

- 1927 m. vysk. Samuiliui Zoch (Čekija);
- 1928 m. Inozui Lukašek, čekų armijos vyr. kapelionui;
- 1932 m. Dusanui Fairnor, čekų evangelikų vyr. vyskupui;
- 1928 m. M. Yčui, Reformatų sinodo kuratoriui.

Fakultete apgintos dvi disertacijos. 1929 m. M. Lučanskis, dirbdamas fakultete, parašė ir viešai apgynė disertaciją tema „Kristaus asmens problemos XX amžiuje“, už kurią jam iškilmingai suteiktas teologijos daktaro laipsnis. 1933 m. J. Pauperas fakultete apgynė habilitacinį darbą „Regimoji ir Neregimoji Bažnyčia“.

Nors ir nedidelis, fakultetas paliko ryškų indėlį, kuris, atsižvelgiant į nuveiktus darbus, gali būti priskirtas teologijos ir istorijos mokslo šakoms. Fakulteto mokslininkai paskelbė eilę publikacijų, išleista fakulteto darbų serija.

Fakultetas nustojo veikti nuo 1936 m. rudens semestro. Formaliai jis ne uždarytas ar panaikintas, bet suspenduotas, todėl, nors jau nuo 1936 m. rudens nebeveikė dėl mažo klausytojų skaičiaus (Čepėnas, 1972), vis dėlto dar įtrauktas į 1937 11 17 universiteto statutą.

1936 m. pavasario semestre fakultete buvo 18 studentų ir vienas laisvasis klausytojas. Iš viso per 11 metų šį fakultetą baigė 32 asmenys, iš jų: 23 liuteronai (13 lietuvių, 3 latviai, 7 vokiečiai) ir 9 reformatai (Lietuvių enciklopedija, 1968, t. 15). Remiantis statistika, tik 3 jų buvo kilę iš Klaipėdos kraš-

to, kas suteikė Vyriausybei, vėliau ir kai kuriems šio klausimo tyrinėtojams pagrindą teigti, kad taip fakultetas neva nepasitarnavo pačiam pagrindiniam savo tikslui – lietuviybės plėtrai Klaipėdos krašte. Teigiama, kad pastarojo nesėkmės priežastis buvo ta, kad klaipėdiškiai senu papročiu studijavo jiems geografiškai daug patogesniame Karaliaučiaus universitete (Čepėnas, 1972). Šį teiginį iš dalies pakoregavo vysk. J. Kalvano atsiminimai, kuriuose jis teigia, kad per visą gyvavimo laikotarpį fakultetas parengė, įskaitant ir tuos, kurie studijas baigė užsienyje, daugiau kaip 40 kunigų. Beje, autorius teigia, kad uždarant fakultetą, kuriame jis tuo metu jau 3 metus tęsė savo studijas, buvo 26 studentai, du iš jų – Latvijos piliečiai studijavo neakivaizdžiai (Lietuvos evangelikų kelias, 1992, Nr. 1 (252)). Pastarųjų buvimas, prisimenant Lietuvos liuteronų susiskaidymą į tris tautinius, tik dar kartą patvirtina dekanas P. Jakubėno teiginį, kad fakultetas sugebėjo atlikti savo misiją: jei tautinės mažumos bažnyčia „neimportavo“ jau parengtų specialistų (šiuo atveju iš Rygos universiteto), Lietuvoje norintys dirbti latviai buvo rengiami šiam darbui lietuviškame fakultete.

Fakulteto veiklos stabdymo klausimu kilo polemika spaudoje. Spekučiuota tuo, kad fakultetas turi per mažai studentų, o tai Vyriausybei neva per didelė finansinė našta, nors fakulteto dekanas įrodinėjo priešingai ir teigė, kad studentų pakako (Čepėnas, 1972). Tuo metu pasigirdo siūlymų fakultetą perkelti į Klaipėdą. Dekanas P. Jakubėnas pasisakė, kad fakultetas liktų Kaune (V.D. Universiteto žinios, 1936, Nr. 1), tuo tarpu V. Gaigalaitis įrodinėjo, kad tikslingiau būtų kelti fakultetą į Klaipėdą (V.D. Universiteto žinios, 1936, Nr. 2). Šioje polemikoje išryškėjo gana įdomūs šių abiejų fakulteto steigėjų nuomonių skirtumai dėl fakulteto ateities ir jo koncepcijos. P. Jakubėnas teigė, kad perkėlus fakultetą į Klaipėdą nukentės pastarojo darbas, studijų kokybė, reikės steigti kelias papildomas katedras, kurios turėtų kompensuoti dalykus, dėstomus Humanitarinių mokslų fakulteto dėstytojų, o tai savo ruožtu tik padidintų išlaidų sąnaudas. Dekanas pažymėjo, kad politiškai įkaitintoje Klaipėdos atmosferoje trijų tautybių fakulteto studentai būtų veikiami tautinio antagonizmo. Kartu pateiktas ir gyvas pavyzdys, rodantis tokio sprendimo netoliaregiškumą, nes, kaip paminėjo dekanas prof. P. Jakubėnas, Klaipėdoje jau kartą įsteigta teologų rengimo mokykla, tačiau iš 12-os jos absolventų Evangelikų teologijos fakultetą baigė tik 3. Jis kategoriškai pasisakė ir prieš besimokančių bręstančių studentų apkrovimą visuomeniniu darbu, ką siūlė V. Gaigalaitis. P. Jakubėnas aiškiai įvardijo, kad fakultetas

savo veiklą turi nukreipti į brandžių darbininkų Evangelikų bažnyčiai rengimą, tik šiam darbui fakulteto studentai turėtų skirti visas savo jėgas. Kaip minėta, V. Gaigalaičio pozicija dėl fakulteto perkėlimo grįsta jo senomis bažnytiškai tautiškomis politinėmis aspiracijomis, kurios dėl Klaipėdos krašto specifinės padėties ir dažnai politiškai trumparegiškos Kauno valdininkijos bei *politikierių* vykdomos politikos taip ir neįgyvendintos. Susidaro įspūdis, kad vardan šių, deja, populistinių politinių tikslų, profesorius V. Gaigalaitis buvo pasiryžęs aukoti studijų kokybės ir fakulteto studentų akademinį rengimą. Tai liudija ir jo argumentas, kad trūkstamus dalykus fakulteto studentai galės išklausti pedagoginiame institute, o Kaunas, kaip katalikų bažnytinio veikimo centras, nėra tinkama vieta rengti evangelikų teologus, nes čia tvyro ne evangeliška atmosfera. Ne ką rimčiau atrodo ir V. Gaigalaičio argumentai, kad Klaipėdoje nestinga patalpų ir bibliotekų. Tokį jo egocentristinį politinį populizmą ir trumparegiškumą galima aiškinti ir tuo, kad jį palaikė, kaip rodo vėlesnės tarptautinių institucijų derybos dėl fakulteto veiklos atgaivinimo, centrinė politinė krašto valdžia, kuri fakulteto perkėlimo į Klaipėdą situacijoje savanaudiškai įžvelgė galimus dividendus.

Nors abiejų profesorių vieša diskusija nedavė laukiamų rezultatų ir fakultetas buvo suspenduotas, žvelgiant į šią diskusiją, tenka įvardyti dar keletą argumentų, kurie, nors polemikoje ir neįvardyti, galėjo lemti šį nuomonių skirtumą. Abu kontrahentai atstovavo dviem skirtingoms politinę, religinę ir tautinę koegzistencijos patirtis turinčioms bažnyčioms, kurių prioritetai šioje diskusijoje susikirto. Generalinis superintendentas prof. kun. P. Jakubėnas iš Reformatų bažnyčios istorinės patirties pozicijų ir savo asmeninės patirties tautinio atgimimo judėjime puikiai suvokė, kad tik išlikdami sostinėje veikiančiame vieninteliame krašto universitete, šalia centrinių politinių krašto valdžios institucijų, kartu su katalikais dalyvaudami krašto akademinio jaunimo rengimo darbe, ten, kur telkėsi viso krašto intelektualusis elitas, evangelikai galėjo tikėtis, kad laikui bėgant abipusių darbininkų kontaktų dėka požiūris į juos, kaip tam tikrą svetimą Lietuvos visuomenės dalį pasikeis. Tą liudijo jo asmeniniai santykiai su ta vyresniosios Romos katalikų dvasininkų kartos dalimi, su kuria kartu teko mokytis Mintaujos gimnazijoje ar veikti tremtyje Rusijoje karo metais, tačiau kuri tuo metu iš aktyvios politinės veiklos jau buvo pasitraukusi.

Pasitraukimas, net ir į politiškai „karštą“ periferiją, grėsė tuo, kad evangelikų klausimai eiliną kartą būtų išnykę iš politinės krašto valdžios akiračio

ir susitapatinę su krašto politinėmis rietenomis, o fakultetas būtų tapęs konfliktuojančių nacionalinių, konfesinių ir politinių Klaipėdos krašto grupuočių sąskaitų suvadinėjimo įrankiu. Galų gale ir geografiniu požiūriu fakulteto perkėlimas iš krašto centrinės dalies buvo neparankus visiems Didžiosios Lietuvos studentams evangelikams, kurie ir sudarė fakulteto daugumą.

Visai priešingą poziciją buvo užėmęs prof. V. Gaigalaitis. Skaitant jo atsiminimus susidaro įspūdis, kad jam VDU ETF nebuvo toks svarbus pasiekimas, kaip tai suvokė evangelikai reformatai ar didžiosios Lietuvos liuteronai, ką byloja J. V. Kalvano atsiminimų dalis (Lietuvos evangelikų kelias, 1992, Nr. 1 (252)). V. Gaigalaitis savo tekste fakultetui skyrė mažutį poskyrį, kur apie jį kalba labai nedaug, vos puse lūpų pateikdamas kai kuriuos faktus, tarsi visai nereikšmingus. Labiau susitelkia ties savo pozicijų fakultete įvardijimu ir tuo, kaip rektoriaus Petro Avižonio potvarkiu jam patikėta pradėti 1925 m. organizuoti VDU Evangelikų teologijos fakultetą (Gaigalaitis, 1998).

Įvertinus Lietuvoje ir Vokietijoje sukauptus archyvinius dokumentus, nenorom kyla mintis, kad ta vos ne obsesija tapusi mintis fakultetą sudėti kaip auką ant Klaipėdos krašto atletuvinimo aukuro, yra tik vieno V. Gaigalaičio „idėja fix“. Tik jo raštuose įkyriai ir nuolat galima aptikti jokia logika nepagrįstus siekius fakultetą kelti iš akademinio tapusio Kauno į politinių kovų draskomą Klaipėdą. Juk bažnyčių kreipimesi, prašant steigti fakultetą kaip Klaipėdos krašto atletuvinimo priemonę, šio momento nėra. Jis atsiranda tik viešuose V. Gaigalaičio pasisakymuose, tuo ir pasinaudoja A. Smetonos vyriausybės.

1933 m. jo vadovaujamas Klaipėdos krašto bažnytinis komitetas viešai paskelbė, kad

Visa liūdnoji padėtis, mūsų manymu, pagerėtų, kad evangelikų teologijos fakultetas būtų perkeltas į Klaipėdą. [...] negalėtų Klaipėdos bažnytinė valdžia atsisakyti, priimti mūsų fakulteto kandidatus į bažnytinę tarnybą. [...] jeigu dar koks žymus Klaipėdos Krašto teologas būtų pašaukiamas į profesorius... tai Klaipėdos Krašto bažnyčia turėtų Klaipėdos fakultetą už savą laikyti. [...] studentai Klaipėdoje daug prisidėtų prie sulietuvinimo Klaipėdos miesto ir krašto (Gaigalaitis, 1998, p. 57–59).

Tokį net akademinį pavadinimą negalimą nuostatų ar argumentų dėl fakulteto perkėlimo į Klaipėdą srautą iliustruoja jo nuomonė dėl studijų plano. Atsakydamas į P. Jakubėno klausimą, „ar nepadarys sunkumų trūkumas teologams reikalingų pašalinių disciplinų, kaip filosofijos, istorijos, logikos ir

psichologijos, kurios buvo išklausomos humanitariniame fakultete“, atsakė lakonišku „ne“, teigdamas, kad jiems pakaitalą galima surasti Klaipėdos pedagoginiame ir prekybiniame institute (Gaigalaitis, 1998, p. 397).

Suspendavus fakultetą universiteto vadovybė surengė Alma Mater paliekančiai profesūrai atsisveikinimą. Be kitų universitetą paliekančių fakultetų profesorių, pagerbti ir Evangelikų teologijos fakulteto profesoriai. Universiteto rektoriaus kalboje aiškiai įvardyta, kad fakulteto faktinį suspendavimą paveikė tam tikri valstybės švietimo politikos sumetimai, kurių rektorius taip ir neįvardijo, tik pažymėjo, kad universiteto bendruomenę paliko „geri draugai ir brangūs akademiniai veikėjai“ (V.D. Universiteto žinios, 1936, Nr. 5).

Konfesinėje spaudoje fakulteto uždarymas apibūdintas lakoniškai. Konstatuota, kad fakultetas uždarytas 1936 m. rugsėjo 15 d., pasakyta, kad 11 metų egzistavęs fakultetas parengė 22 diplomuotus teologus. Straipsnyje patetiškai pabrėžta, kad katalikiškoje Lietuvoje nebėra protestantų aukštosios teologijos mokslo įstaigos. Paminėta ir tai, kad toks sprendimas 10 % Lietuvos gyventojų, kurie priklauso Evangelikų Bažnyčiai, paliko viltį, kad jų jaunimas galės studijuoti toliau moraliai palaikant juos užsienio protestantams. Visuomenės žiniai pateikta ištrauka iš pareiškimo „Service oecumenique de presse et d’information“, kuris padarytas Ženevoje, paskelbtas 1936 m. spalio 20 d.: „Šis įvykis reiškia Lietuvos protestantų pasauliui sunkų smūgį“ (Mūsų žodis, 1936, Nr. 3–4).

Evangeliškosios krašto visuomenės reakcija į fakulteto uždarymą išsakyta Lietuvos evangelikų sąjungos visuotiniame atstovų suvažiavime, kuris vyko 1936 m. spalio 5 d. Kaune, Žemės ūkio rūmų salėje. Suvažiavimas fakulteto uždarymo klausimu priėmė rezoliuciją, adresuotą Vyriausybei, kurioje teigiama:

Atsižvelgdamas į tai, kad evangelikų dvasininko vaidmuo turi bažnytiniame, tautiniame ir valstybiniame gyvenime nepaprastai didelę įtaką, kad dvasininkas skelbdamas evangeliją ir bendraudamas su parapijiečiais veikia juos ir jų vidinio gyvenimo struktūrą, kad jis negali skirtis savo tautine dvasia ir papročiais nuo jų, todėl evangelikų dvasininkai turi būti auklėjami savo krašte, savo aukštojoje mokykloje. Sudarydami 10 % viso krašto gyventojų gali tikėtis, kad jiems būtų išlaikoma aukštoji mokykla dvasininkams auklėti, nes (studentai) eidami 4–5 metus mokslus užsienio teologijos fakultetuose nejučiomis persiima svetimybų ir nutolsta nuo savo tautos dvasios ir jos papročių. Todėl lietuvių evangelikų suvažiavimas laiko VDU ETF veikimo sustabdymą labai nenaudingą Lietuvos evangelikų bažnyčiai, kuri yra lietuvių tautos kūno

dalį. Ir mato didelį ir neatidėliotiną reikalą atstatyti buvusią fakulteto padėtį ir leisti toliau veikti šiam vieninteliam evangelikų vienijančiam dvasinio gyvenimo centrui (Evangelikų lietuvių suvažiavimas (...), 1936, p. 17).

Lietuvių liuteronų bažnyčios veikėjai nenurimo ir suspendavus Kaune VDU Evangelikų teologijos fakulteto veiklą. 1937 m. Klaipėdoje leidžiamas karitatyvinės organizacijos „Sandora“ periodinis leidinys „Pagalba“ išspausdino straipsnį, kuriame diskutuojama fakulteto veiklos atnaujinimo Klaipėdoje klausimu (Pagalba, 1937, Nr. 10). Šis V. Gaigalaičio iniciatyva leistas laikraštis tradiciškai paminėjo lietuviškai kalbančių kunigų lietuviškose Klaipėdos krašto parapijose trūkumą ir suabejojo dėl užsienyje studijuojančiųjų tautiškumo. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad šiame straipsnyje bene pirmą kartą viešai išsakyta mintis, kad šį fakultetą baigę teologai galėtų susirasti darbą ir mokyklose bei kitose bažnytinėse institucijose.

Diskusijos Lietuvos spaudoje dėl fakulteto suspendavimo netilo. Tenka pripažinti, kad šis faktas verčia kiek abejoti tuo, jog fakultetas buvo uždarytas vadovaujantis tik grynai pragmatiniais valdžios deklaruotais švietimo finansavimo motyvais, kita vertus, tai galėjo būti atsakas į prasidėjusį tarptautinį akademinės visuomenės ir Europos protestantiškų bažnyčių vadovų bei tarptautinių evangelikų organizacijų spaudimą. 1937 m. „Lietuvos aide“ pasirodė K. P. Gandos straipsnis „Evangelikų dvasios vadovų paruošimas“ (Lietuvos aidas, 1937, Nr. 101(3316)), kuriame pakartota oficiali pozicija ir teiginys, kad ETF dėl mažo studentų skaičiaus yra nepakeliama našta valstybei. Į šią publikaciją VDU žiniuose atsakė suspenduoto fakulteto dekanas prof. P. Jakubėnas, kuris įtikinama skaičių kalba įrodė, kad atsižvelgiant į bendrą krašto gyventojų, gyventojų evangelikų ir studentų santykį, ETF studentų skaičius net viršijo tą santykį, kurį, remiantis analogiškais skaičiavimais, sudarė katalikų studentai (V.D. Universiteto žinios, 1937, Nr. 6(12)).

Reformatų bažnyčios ir fakulteto dekanų pastangomis suspenduoto fakulteto veiklos atnaujinimo klausimas, kuris, nepaisant peticijų, visuomenės ir bažnyčios protestų, vilkintas, perkeltas į tarptautinę areną. Pasaulinio evangelikų bažnyčių aljanso už taiką ir draugingumą tarp bažnyčių generalinis sekretorius prof. kun. F. Siegmund-Šulcė iš Ženevos 1937 m. kreipėsi su atitinkamu aplinkraščiu į Europos teologijos fakultetus ir protestantiškas bažnyčias, prašydamas juos išsakyti savo poziciją šiuo klausimu (EZA Bestand 52 /10³). Iš

³ Vokietijos evangelikų centrinis archyvas – Fondas 52/10.

visų Europos bažnyčių ir universitetų teologijos fakultetų (išskyrus Karaliaučiaus) gauti paramos ir solidarumo su uždarytu fakultetu raštai apibendrinti ir 1938 metų pradžioje paskelbti kaip tarptautinė deklaracija, kur išreikšta parama ir solidarumas su Evangelikų teologijos fakultetu, atkreiptas Lietuvos valdžios dėmesys į tai, kad kiekviena krašto bažnyčia dvasininkus privalo rengti savo krašte. Deklaracijoje pabrėžta, kad pasaulio evangeliškoji bendrija tikisi netrukus vėl matyti veikiantį Evangelikų fakultetą. Šią deklaraciją pasirašė Olandijos, Norvegijos, Lenkijos, Austrijos, Šveicarijos, Anglijos, Švedijos, Danijos, Suomijos, Estijos, Vengrijos, Škotijos, Čekijos ir Hanoverio žemės vyskupai bei šių kraštų teologijos fakultetų dekanai. Dar tais pačiais metais F. Siegmund-Šulcė iš Ženevos atvyko į Kauną, kur neoficialiai susitiko su prezidentu A. Smetona. Pastarasis įvertino greitą tarptautinės bendruomenės reakciją ir pastangas atidaryti suspenduotą fakultetą bei pareiškė, kad fakultetas suspenduotas dėl kvalifikuotų pedagogų trūkumo. Be to, patikino, kad bažnyčioms šiuo klausimu pateikus atitinkamą projektą Vyriausybei, jis pats pasirūpins, kad fakultetas būtų nedelsiant atidarytas.

Šie žodžiai verčia atidžiau pažvelgti į fakulteto uždarymą ir prisiminti K. Gudaičio teiginį, kad fakultetas formaliai suspenduotas ekonominiais ir tautiniais sumetimais. Pastaraisiais metais pastebėti neva augantys kažin kokios mistiškos svetimos įtakos reiškiniai, todėl valdžiai pasiūlyta studentams skirti stipendijas užsienio universitetuose (Šveicarijoje, Švedijoje ir kt.), o patį fakultetą suspenduoti. Tokius patarimus ministerijai teikė Evangelikų liuteronų konsistorijos prokuroras Karolis Žalkauskas ir Švietimo ministerijos patarėjas, to paties fakulteto sisteminės katedros vedėjas kun. J. Pauperas.

Stipendijų skyrimas užsienyje, natūralu, tikrai ne ekonominis sprendimas (jei norėta taupyti). Vis dėlto lieka neaišku, kas paskatino tokius pasiūlymus teikti liuteronus, vienas kurių ir buvo atsakingas už tuos mistiškos svetimos įtakos padarinius, nes vadovavo Sisteminės teologijos katedrai.

Lieka vienintelė prielaida, kad jie galėjo atsirasti po to, kai J. Paupero iniciatyva parengtas įstatymas evangelikams reformatų buvo atmestas, kritikuojant jį kaip priešingą šios bažnyčios santvarkai ir tradicijai. Tiek J. Pauperas, tiek Lietuvos liuteronų konsistorijos prokuroras K. Žalkauskas neslėpė savo simpatijų unijinės, tik šį kartą tautiškai lietuviškos Evangelikų bažnyčios modeliui, kurį ir protegavo parengtas įstatymo variantas, po vienu stogu matydamas visus lietuvius evangelikus, nepaisant jų konfesijos.

Reformatams tai reiškė perėjimą nuo kanoninės sinodo teisės, kuri garantavo jų savarankiškumą (beje, net caro valdžia jį respektavo), prie jiems visai svetimos statutinės teisės. Ko tikėjosi liuteronai, tiksliau, srovininkams⁴ simpatizuojanti jų dalis, inicijuodama fakulteto kritiką, atsakyti sunku. Matyt, antivokiškosios linijos atstovai taip tikėjosi sustiprinti savo pozicijas tautininkų valdžios akyse. Tokia jų politika negalėjo nepatikti ir A. Smetonos vyriausybei, kuri tikėjosi taip susigrąžinti savo pašlijusią įtaką Klaipėdos krašte.

Perkėlus fakultetą į Klaipėdą, kaip to viešai norėjo V. Gaigalaitis, reformatų įtaka turėjo gerokai susilpnėti, o fakultetas, įveltas į krašto politikos intrigas, būtų praradęs tarptautinį autoritetą bei tą akademinį savarankiškumą, kurį taip puoselėjo P. Jakubėnas, ir būtų tapęs vienu iš daugelio lietuviškosios administracijos Klaipėdos krašte lengvai valdomu nesėkmingos politikos įrankių. Vargu ar J. Pauperas galėjo įsivaizduoti, kad tokia kritika fakulteto adresu lems liūdnas ir pragaištingas pasekmes. Fakultetas neatidarytas nei Kaune, nei Klaipėdoje. Skirtingas jo misijos suvokimas nesudarė prielaidų šiuo klausimu susitarti ir, matyt, projektas Vyriausybei taip ir neįteiktas.

Išvados

Evangelikų teologijos fakulteto įsteigimas Lietuvos universitete buvo reikšmingas įvykis ne tik abiejų Lietuvos reformuotųjų bažnyčių gyvenime, bet ir tapo rimtu išbandymu Klaipėdos krašto lietuviškajai protestantiškajai visuomenės daliai: privertė suvokti, kad konfesinė įvairovė yra neišvengiamas reiškinys, su kuriuo tenka skaitytis ir mononacionalinėje valstybėje.

Teologijos fakultetų veiklos raidos analizė atskleidė antiklerikalines tautininkų valdžios tendencijas ir bandymą apriboti krikščioniškų bažnyčių įtaką tiek krašto, tiek akademinėje visuomenėje, sumaniai manipuliuojant, išnaujojant esamus konfesinius ir tautinius skirtumus bei interesus.

Evangelikų teologijos fakulteto uždarymas atskleidė, kokie trapūs ir netvirti gali būti politinės valdžios pažadai bei parama, kaip nesilaikoma reiškiamos politinės valios, kai pasitelkus akademinis sluoksnius bandoma spręsti politinius klausimus.

⁴ Aršūs lietuvių liuteronų nacionalistai, kurie pasižymėjo kategorišku (imperatyviu) reikalavimu kovoti su vokiečių kalba liuteronų bažnyčioje.

Evangelikų teologijos fakultetas savo veikla pateisino universiteto jam suteiktą akademinės institucijos vardą. Savo uždarymo kaina sugebėjo pats išvengti bei neįtraukti viso universiteto į trumparegiškas tautininkų ir jų šalininkų evangelikų bažnyčiose politinių intrigų liūną.

Tarptautinės akademinės ir bažnytinės visuomenės parama, siekiant praeiti fakulteto veikimą, atskleidė, kad P. Jakubėno nuosekliai vykdoma fakulteto akademiškumo ir politinio neutralumo misija pasiteisino bei sulaukė tarptautinės bendruomenės palaikymo.

Fakulteto akademinis įdirbis buvo ženklus, jo analizė, kaip ir tarpkonfesinių santykių XX a. pr. Lietuvoje tyrimai, dar turi būti kruopščiai ir įvairia-pusiškai ištirti.

Fakulteto klausimas atskleidė, kad iš nacionalinio atgimimo laikotarpio atsineštų lietuviybės idėjų plėtros ir įtvirtinimo modelių skirtumas tarp Didžiosios bei Prūsų Lietuvos atstovų buvo daug sudėtingesnis procesas, kuriam įtakos turėjo skirtinga kultūrinė ir konfesinė patirtis.

Santrumpos

VDU ETF – Vytauto Didžiojo universiteto Evangelikų teologijos fakultetas.

BKM „S“ – Biržų krašto muziejus „Sėla“.

EZA – Evangelisches Zentralarchiv der Evangelischen Unionskirche. Berlin.

VŽ – „Vyriausybės žinios“.

Literatūra

Bahlcke, J., Dybaš, B., Rudolph, H. (2010). *Brückenschläge. Daniel Ernst Jablonski im Europa der Früaufklärung*. Döbel, Verlag Janos Stekovic,

Baublys, A. (2006). *Lietuvos evangelikų reformatų Bažnyčios Sinodas. Organizacija, bažnytinė savivalda ir konfesinės inteligentijos formavimas 1795–1830 metais*. Vilnius: Versus Aureus.

Čepėnas, P. (1972). *Lietuvos universitetas 1579–1803–1922*. Chicago.

Die Reformatorischen Kirchen Litauens. Ein historischer Abriss. (1998). Erlangen, Martin-Luther Verlag.

Evangelikų lietuvių suvažiavimas 1936 m. Kaune. (1936). Klaipėda, Lithuania.

Gaigalaitis, V. (1998). *Atsiminimai*. Klaipėda: KU leidykla.

Gudaitis, K. (1957). *Lietuviai evangelikai*. Hamilton: Rūta.

Hermann, A. (2000). *Lietuvių ir vokiečių kaimynystė*. Vilnius: Baltos lankos.

Lietuvos evangelikų bažnyčios. Istorijos metmenys. (2003). Vilnius: Baltos lankos.

Lietuvių enciklopedija. (1968). T 15. Bostonas.

- Lukšaitė, I. (1970). Lietuvių kalba reformaciniame judėjime XVII a. *Acta Historica Lituanica*, T. 5.
- Pociūtė, D. (2008). *Maištininkų katedros. Ankstyvoji reformacija ir lietuvių – italų evangelikų ryšiai*. Vilnius: Versus Aureus.

Archyviniai šaltiniai:

- BKM „S“ Lietuvos Ev. reformatų Synodo Ganytojo laiškas. Vilnius 1918 XI 20 – 3 L.
- BKM „S“ Sinodo kanonai ir memorialai 1919–1939 m.
- Evangelisches Zentral Archiv – Bestand 52 / 10.
- „Lietuva“, 1926, Nr. 108.
- „Lietuvos Aidas“, 1929 VI 26, Nr. 142 (626); 1937, Nr. 101 (3316).
- „Lietuvos evangelikų kelias“, 1992, Nr. 1 (252), p. 3.
- Mūsų žodis, 1926 m., Nr. 7(8); 1927, Nr. 3–4; 1928, Nr. 1; 1934, Nr. 2.; 1936, Nr. 3–4.
- „Reformierte Kirchenzeitung“, 1926, Nr. 11 (vokiškas trumpinys toks pat kaip ir lietuviškas).
- „Pagalba“, 1926, Nr. 7(8); 1937, Nr. 10.
- „Siono balsas“, 1927 m. vasario 24 d., Nr. 8.
- „V.D. Universiteto žinios“, 1936, Nr. 1, 2, 5; 1937 m., Nr. 6 (12).
- „Vyriausybės Žinios“, 1 dalis, Kaunas, 1925 m. balandžio 20 d., Nr. 189; 1930 m. birželio 7 d., Nr. 330; 1931 m. gegužės 16 d., Nr. 357.

DIE FAKULTÄT FÜR DIE EVANGELISCHE THEOLOGIE AN DER UNIVERSITÄT VYTAUTAS DER GROSE UND DIE POLITIK DES LITAUSICHES STAATES IN DEM GEBIET KLAIPĖDA

Arūnas Baublys

Die Zusammenfassung

In diesem Artikel, auf Grund der systematisch durchgeführten Forschungen und zusammengebrachten Archivalien, erforscht man die Wirkung und die Geschichte der Evangelisch theologischen Fakultät der Universität Vytautas der Magnus in Kaunas als Beispiel den konfessionellen Politik die war geführt von der Seite der Litauischen Regierung in dem Gebiet Klaipėda – Memel in der zwischenkrieg Zeit.

Ziel dieser Forschung ist zu erforschen wie durch die Entwicklung der Fakultät, waren verwirklicht die Ideen und Modellen des nationalen litauis-

chen Bewusstseins, die waren entwickelt von den Stellvertretern der selber Nation aber in den Verschiedenen historischen und konfessionellen umständen.

Die erworbene auf Grund dieser Forschung Erfragung zeigt, das die Wege, und die Möglichkeiten sind später anders verstanden und interpretiert als sie waren deklariert gewesen in der Zeit der Nationalen Wiedergeburt Litauens.

Die reformatorischen Kirchen haben seit dem Anfang der Reformation besonders großen Schwerpunkt gelegt auf die Ausbildung der Pastoren wie auch der Laien. Dies war besonders gepflegt aufgrund der reformatorischen Glaubens Doktrin die hielt als Priorität die allgemeinen Bibel Kenntnisse unter deren sollte die allgemeine Priesterschaft durchführt werden sein.

In Litauen die Reformatorischen Kirchen (die Lutherische und Reformierte) haben gehabt keine Gelegenheit für die Pastoren Bildung in eigenem Lande. Seit dem Ende des XVI Jahrhunderts, die Reformatorischen Kirchen Litauens (besonders die Reformierte Kirche), durch die Unterstützung der Familie Radvilos haben etabliert gut politisch wie auch finanziell gesicherte Stipendien, an den nobelsten reformatorischen Universitäten der Europa. Die Universitäten in Marburg, Leiden, Heidelberg, Königsberg, Edinburgh, Frankfurt am Oder (die Viadrina), später Halle, Leipzig und usw. sicherten den beiden Kirchen den entsprechenden gut ausgebildeten nachwuchs der Pastoren, wie auch der Laien, die verstärkten nicht nur die Kirche und kirchliche Ausbildung Einrichtungen, aber auch auswirkten auf die gesamt progressive Entwicklung der Evangelischen Minderheit Gesellschaft.

Nach der Wiederherstellung des unabhängigen Litauischen Staates im Jahre 1918, an der Staatlichen Universität in Kaunas, seit dem Jahre 1926 begann seine Wirkung die Evangelische Theologische Fakultät. Die Gründung der Fakultät war initiiert von Seite der beiden Reformatorischen Kirchen. Die beiden Reformatorischen Kirchen Litauens, seinen Pastoren nachwuchs, seit der Mitte des XIX Jahrhunderts, dürften nur an der Universität Dorpat etablieren. Die Probe von Seite der Reformierten Kirche im Jahre 1908 ein Theologisches Lehrstuhl mit Litauischen und Polnischen Unterrichtsprachen an der obengenannten Fakultät zu gründen, könnte zeigen wie weit diese Kirche in seinen Plänen war bereit zur dies artigen Aktivitäten gewesen.

Seit dem Anschlüsse des Memelgebietes an die Litauische Republik im Jahre 1923, für die Litauische Regierung, entstand die Probleme der Inte-

gration dieses Gebietes in das Litauisches politisches wie auch kulturelles Raum. Der Konfessioneller Unterschied zwischen dem Großlitauen (katholisch) und Memelgebiet (evangelisch), deutlich zeigte der Regierung, das die Integration Politik darf man erfolgreich erbauen nur dann, wen gewinnt man die litauische Bevölkerung, die war fast am 99 Prozent evangelisch, durch die kirchliche schiene.

Für das, aber, brauchte man litauisch besonnene Pastoren, die dürfte man finden nur in dem falle, das die werden an der eigenen, national geprägten, Fakultät gebildet. Heute fast alle forscher behaupten, dass dies war grade das, was bewegte die katholisch geprägte Landesregierung sich entscheiden für die Gründung der Evangelischen Theologischen Fakultät an der staatlichen Universität in Kaunas.

Zwar alle Reformatorischen Kirchen haben einverstanden das mit der Gründung der Fakultät das kirchliche Leben kriegt einen neuen Atem, die nationale streithaften in der Lutherischen Kirche, brachte dazu, das die Deutschsprachige Minderheit hatte der jungen Fakultät kein Votum Vertrauens gegeben und äußerte sich offen gegen die theologische Ausbildung nicht in der Luthers Sprache (deutscher). Solche Position des großen Teiles der Lutherischen Landeskirche, wie auch die negative Einstellung der Memeländischen Unionskirche, die auch nur mit kleiner ausnahm hatte sich für diese Fakultät entschieden. Alles führte dazu, das fast nach einem Jahre der Wirkung, über die Presse der Regierung wurde erstes Mahl gezweifelt über die Gründung und Wirkung der Evangelischen Fakultät. Die Kritik ging aus den meist radikalen, nationalistisch besonnenen, kreisen, die sahen in der Existenz der Fakultät die Gefahr für den reinen Litauentum, wie es war zurzeit der nationalen Wiedergeburt verstanden.

Die Fakultät aber wirkte weiter, und die Einmischung der evangelischen Kirchen Leitung wie auch der evangelischen Öffentlichkeit, die war stark vertreten in den Regierungskreisen, löschte die öffentliche Kritik aus. Strukturaufbau, Wissenschaftliche Arbeit, personal Wahl in dem die Fakultät war erweitert durch die zwei aus Slowakei stammenden Theologieprofessoren, lies der Fakultät bilden einen guten Ruf in der Akademischen Gemeinschaft der Universität.

Besonders stark war die Fakultät wieder angegriffen im Jahre 1936. Die Regierung suspendierte die Wirkung der Fakultät unter dem Vorwand, das sie

hatte zu wenig Studenten und war aus wirtschaftlichen Gründen nicht effektiv. Die Leitung der Fakultät löste aus die Massive Aktion im Ausland um die Fakultät zu retten, aber diese Aktion, die war durch alle, mit Ausnahme der deutschen Universitäten, unterstützt, hatte den Ziel nicht erreicht.

Im Gange der Aktion, wie schildern uns die verbliebene gesamte Quellen, findet sich deutlich, dass die Regierung probierte durch den Massiven druck die Fakultät Leitung zu zwingen die Fakultät transferieren nach Memel / Klaipėda und sie (die Fakultät) einflochten in die Politische und nationalen Auseinandersetzungen. Das aber war auch grade der Hintergrund den vermeidete der Dekan der Fakultät und auch der Größter Teil der Professoren. Die Fakultät blieb offiziell nicht geschlossen, aber die Wirkung war auch nicht erneut bis der Dritte Reich annektierte den Gebiet Memel-Klaipėda.

Es ist klar, das in dem Zeitalter des Nationalismus, die Evangelische Theologische Fakultät sollte instrumentalisiert sein zur Lituanisierung der Lutherischen Landeskirche wie auch der Memeländischen Unionkirche. Dies, aber scheiterte, auf Grund des Gegenstands der Fakultät Leitung, die sah nicht Möglich die Nationalen Fragen zu entscheiden lassen durch die Fakultät und Kirchliche Ebene. Schließend, sollte man auch sehr deutlich zu deuten, das die evangelischen, die standen auf beiden Seiten der streitenden Parteien, sahen nie die Möglichkeit der Bekämpfung des in sinne nationalen Konfliktes, durch die kirchliche schiene.